

Γιώργος Βέης: Encore / Ακόμη

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Βιβλιοθήκη / Ψυχολογία

<https://epopteia.gr/236/vehs-encore/>

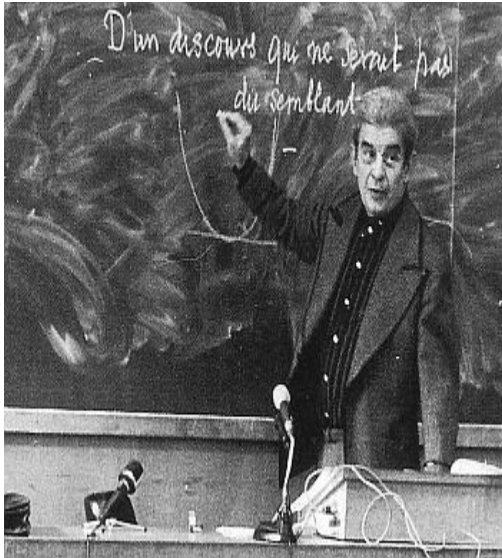
«Η κοινωνία εδράζεται σε ένα κοινό σφάλμα, σε ένα έγκλημα που διαπράχθηκε από κοινού».

Σίγκμουντ Φρόιντ

Έχει ειπωθεί με την ανάλογη μάλιστα έμφαση ότι για τον Σίγκμουντ Φρόιντ «ο άνθρωπος είναι πραγματικά μια δαρβίνεια παραλλαγή, καταδικασμένη να παράγει πολιτισμό, ένας «λύκος» που πρέπει να ευχόμαστε να εξημερωθεί. Για να περισωθούν οι πολιτισμικές αξίες, ο λύκος πρέπει ν' αφήσει την αυθεντικότητά του να γίνει απουσία και μνήμη, δηλαδή γλώσσα και συνείδηση.

Είναι αλήθεια, πως η αμερικανική έκδοση της φροϋδικής ορθοδοξίας, μιαν ηρωική έξοδο προς τις καταναλωτικές υποσχέσεις του Νέου Κόσμου και κρατημένη μακριά απ' τα ευρωπαϊκά οντολογικά προβλήματα, δογματοποίησε τις προσαρμοστικές αρετές της συνείδησης και βρήκε στον ρεαλισμό του «Εγώ» το θεραπευτικό πασπαρτού τη» (Ιδέτε Μάριος Μαρκίδης, Η ψυχανάλυση του διχασμένου υποκειμένου, εκδόσεις Έρασμος, 1980, σ. 77 επ.). Ο Ζακ Λακάν (1901 -1981) εργάζεται, ως γνωστόν, πυρετωδώς επί δεκαετίες στους αντίποδες ακριβώς αυτής της πράξης-θεώρησης των πραγμάτων. Η καταδήλωσή του είναι χαρακτηριστική της όλης πρόθεσής του: «Η ψυχανάλυση δεν είναι ούτε μια Weltanschauung, ούτε μια φιλοσοφία που διατείνεται ότι δίνει το κλειδί του σύμπαντος. Διέπεται από μια στόχευση ειδική που είναι ιστορικά καθορισμένη από την επεξεργασία της έννοιας του υποκειμένου. Θέτει αυτή την έννοια με τρόπο καινούργιο, οδηγώντας πάλι το υποκείμενο στη σημαίνουσα εξάρτησή του». (Βλ. Ζακ Λακάν, Το σεμινάριο, Βιβλίο XI, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, 1964, μετάφραση: Ανδρομάχη Σκαρπαλέζου, τελική ανάγνωση: Γιώργος Χειμωνάς, εκδόσεις Ράππα, 1977. Υπομνηματίζοντας και αναστηλώνοντας το φροϊδικό καταπίστευμα, ο Ζακ Λακάν ανανεώνει το ενδιαφέρον μας

για την υπόθεση κυρίως της χαρτογράφησης του ασυνειδήτου. Είναι αυτό ακριβώς το οποίο έναν αιώνα πριν ο Αρθούρος Σοπενχάουερ, σε μια όντως εντυπωσιακή στιγμή έκλαμψης της ανθρώπινης σκέψης, είχε βαφτίσει «Wille», ήτοι «Βούληση». Τα σεμινάρια του Ζακ Λακάν, όπως τα διέσωσε η φροντίδα του Ζακ-Αλέν Μιλέρ, είναι εκ παραλλήλου τα διαχρονικά αποτυπώματα αυτής της έμμονης πορείας προς την διοργάνωση της γλώσσας της δικής του αλήθειας.

Αν στο *Encore* (αλλά και δυνητικά *En corps*, δηλαδή *Εν σώματι*) /*Ακόμη*, εικοστό κατά σειρά σεμινάριο, το οποίο εκδόθηκε το 1975, μαθαίνουμε ότι εν τέλει «η αγάπη είναι ανέφικτη, και η σεξουαλική σχέση βυθίζεται στο μη νόημα, πράγμα όμως που δεν μειώνει καθόλου το ενδιαφέρον που πρέπει να έχουμε για τον Άλλον» και ότι τα σημαίνουν άντρας ή το σημαίνουν γυναίκα, θα είναι πάντα επιθυμητά, αναδυόμενα μαζί με την ίδια την ανάδυση του γλωσσικού μας οργάνου, το οφείλουμε, μεταξύ άλλων, σε μια ιδιαίζουσα ανάλυση, ιδιαίτερο στοιχείο της οποίας είναι η κρατυλική επανερμηνεία και επανεξέταση κρίσιμων όρων και τύπων τόσο της καθημερινής ζωής, όσο και του ακαδημαϊκού βίου εν γένει. Βεβαίως «στα σεμινάρια εκφέρεται ο προτρεπτικός λόγος – που είναι συνυφασμένος με υπαινιγμούς, επιστημονικούς ή λογοτεχνικούς στολισμούς, λίβελους και μια προσπάθεια αποδόμησης της δόξας[...] Είναι μονόλογοι που παίρνουν το σχήμα διαλόγων στους οποίους δε γίνονται παραχωρήσεις στους συμβατικούς κανόνες της ευγένειας [...] Είναι αλήθεια ότι τα σεμινάρια απευθύνονται στους αναλυτές και στους αναλυόμενους.

θα μπορούσαμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι υπάρχει ο «κλειστός εσωτερικός κύκλος» που χαρακτηρίζει την εσωτερική διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών σχολών [...] Υπάρχει λοιπόν στον Λακάν όπως και στον Αριστοτέλη μια εσωτερική και μια εξωτερική διδασκαλία, καθώς επίσης η διάκριση ανάμεσα στον προφορικό και στον γραπτό λόγο. Αλλά στην περίπτωση του Λακάν οι σχέσεις της μιας διάκρισης με την άλλη έχει αντιστραφεί». (Βλ. Ζαν-Κλωντ Μιλνέρ, Το κρυστάλλινο έργο, Ο Λακάν, η επιστήμη, η φιλοσοφία, μετάφραση από το πρωτότυπο: Γιάννης Οικονόμου, εκδόσεις Κέδρος, σελ. 68 επ.). Οι απρόοπτοι αναγραμματισμοί, οι αιφνιδιαστικές παρετυμολογίες, τα παράδοξα έως και ακατανόητα συμπεράσματα εξ ίσου δυσνόητων θεωρημάτων, συχνά αυστηρής μαθηματικής υφής, οι ακραίοι εννοιολογικοί διασκελισμοί, τα ευφύεστατα λογοπαίγνια, τα σκιρτήματα των συλλαβών, το κρυφτούλι με τα ομόφωνα, η προσφυγή στη θεωρία των συνόλων για να αποδώσει μια πρωτογενή ψυχαναλυτική εκδοχή, οι σωρείες των νεολογισμών, που καταθέτει και στο έργο του αυτό ο Ζακ Λακάν δεν είναι ακριβώς παιχνίδια μιας αχαλίνωτης ρητορικής δεινότητας ενός αενάως παραληρούντος Εγώ, αλλά τομές, κοψίδια και μνημεία λόγου Ερημίας.

Αναζητώντας τον δίδυμό του, ο λόγος οδηγείται σ' ένα σπήλαιο ασυνειδήτου. Εκεί γράφεται από την αρχή ο κόσμος-ή ό,τι περίπου είναι ο κόσμος. Ο ίδιος Ζακ Λακάν δεν παραλείπει να μνημονεύσει, ή ακόμη και να επινοήσει, όπως θα μας έλεγε εν προκειμένω, ένας άλλος διάσημος παραδοξολόγος, δηλαδή ο Χόρχε Λουίς Μπόρχες, ένα ορθογραφικό λάθος. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά αποκαλυπτικό λάθος, το οποίο του είχε διαφύγει σε ένα ερωτικό του γράμμα σε μια γυναίκα, όταν, αντί να χρησιμοποιήσει τον ορθό επιθετικό προσδιορισμό «αγαπημένη», ισχυριζόταν: «ποτέ δεν θα μάθεις πόσο μου ήσουν αγαπημένος». Και στο σημείο αυτό δεν υπολανθάνει ένας έμμεσος πλην σαφής δείκτης ομοφυλόφιλης προαίρεσης, αλλά μια αγάπη πέρα από τη θεμελιώδη διάκριση του φύλου. Κατά συνέπεια, αν κατανοήσουμε αυτό ακριβώς, ότι δηλαδή δεν είναι ποτέ αντικείμενο της αγάπης

μας η «φυλική» διάσταση του Άλλου, μπορούμε να ξεπεράσουμε το σκόπελο των λακανικών ιδιορρυθμιών της γλωσσικής του τάξης και να εισπράξουμε όλο το νόημα, το οποίο εμφιλοχωρεί φέρ' ειπείν στην εξής εξόφθαλμα αιρετική διαπίστωση: «το ομιλούν σώμα [...] δεν μπορεί να πετύχει να αναπαραχθεί παρά χάρη σε μια παρεξήγηση της απόλαυσής του. Και αναπαράγεται με το να αστοχεί στην απόλαυση του – δηλαδή με το να γαμεί».

Είναι πολλές οι παράγραφοι όπου ο Ζακ Λακάν κλείνει το μάτι στον υποψιασμένο του αναγνώστη. Δανείζεται άλλωστε από παντού σχεδόν το υλικό, το οποίο αρμόζει κατά περίπτωση. Από την άποψη αυτή, τελείται ένας πρωτογενής γνωσιοθεωρητικός αναπροσανατολισμός. Ο ψυχαναλυτής έρχεται λοιπόν προς τη μεριά μας. Γίνεται περισσότερο βατός. Παύει να ανήκει στον κλειστό κόσμο των συναδέλφων του. Καθίσταται δηλαδή και δικός μας. Η φιλοσοφία, η γλωσσολογία, η κοινωνιολογία, η δομική ανθρωπολογία, η ποιητική τέχνη αρδεύονται, μεταξύ άλλων, συστηματικά. Τη λακανική σκέψη θα μπορούσα να την παραβάλω με ευεργετικό πολύποδα. Έστω παράδειγμα οι προκλητικότεροι αφορισμοί του περί της Ιστορίας ειδικότερα. Παραθέτω από τη σελίδα 117: «...εκείνου του πράγματος που απεχθάνομαι, για πολύ βάσιμους λόγους, δηλαδή της Ιστορίας. Η Ιστορία είναι ακριβώς φτιαγμένη για να μας δίνει την ιδέα ότι έχει κάποιο νόημα. Αντίθετα, το πρώτο από τα πράγματα που έχουμε να κάνουμε είναι να ξεκινάμε από το εξής, ότι έχουμε εδώ μπροστά μας μια ρήση, που είναι η ρήση ενός άλλου, ο οποίος μας αφηγείται τις κουταμάρες του, τις αμηχανίες του, τα κωλύματά του, τις συγκινήσεις του, και το θέμα εδώ είναι να διαβάσουμε τι; – τίποτε άλλο παρά τις επιπτώσεις των ρήσεών του. Οι επιπτώσεις αυτές βλέπουμε με τι τρόπο αναστατώνουν, αναταράζουν, ταλαιπωρούν τα ομιλούντα όντα». Ας το αντιπαραβάλλουμε, για τις ανάγκες της εποπτικής στιγμής, με την περιώνυμη θέση επί του αυτού θέματος, όπως μας την παρέδωσε ο προαναφερόμενος Αρθούρος Σοπενχάουερ «αν ψάχνεις να βρεις ένα νόημα στην Ιστορία, είναι σαν να κοιτάς τα σύννεφα. Στα σύννεφα βλέπεις σχήματα που μοιάζουν με λιοντάρια, με βουνά, με λίμνες, με θάλασσες. Είναι σχήματα αυθαίρετα, κατά τον ίδιο τρόπο που

είναι αυθαίρετη και η Ιστορία. Βλέπω την ιστορία σαν ένα μεγάλο όνειρο, που όμως δεν το ονειρεύεται κανείς. Είναι σαν όνειρο που ονειρεύεται τον εαυτό του. Ίσως όμως δεν έχει προορισμό...».

Ξαναδιαβάζοντας τον Φρόιντ, ο Λακάν οικοδομεί συνάφειες πραγματικοτήτων. «Δυστυχώς όμως», τονίζει ο Στάνλεϊ Α. Λίβι, «για τον αρχάριο, προτιμάει να διατυπώνει τις ιδέες του σε μιαν απόκρυφη γλώσσα περισσότερο ανοικτή στηγ ερμηνεία παρά στην παρουσίαση. Μεγάλες και απρόβλεπτες μετακινήσεις της έμφασης είναι επίσης κανόνας γι' αυτόν, εκθέτοντας έτσι σε κίνδυνο οιονδήποτε θα κατέβαλε την προσπάθεια να σκιαγραφήσει την εξέλιξη της σκέψης του». (Βλ. Στάνλεϊ Α. Λίβι, Η σημασία του Jacques Lacan, μετάφραση Ζηνοβία Δρακοπούλου, περιοδικό Εποπτεία, τεύχος 55, 1981). Δεν μπορώ να ξέρω, συν τοις άλλοις, πόσο πιστά μετέγραψε το *Encore/Ακόμη*, για το μέλλον των ψυχαναλυτικών σπουδών, σε παγκόσμια μάλιστα βάση, ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ. Αυτό που ξέρω όμως είναι ότι η φυσιογνωμία του λακανικού ιδιώματος έκανε τον μεταφραστή να ομολογήσει ευθέως ότι κρατάμε εν τέλει στα χέρια μας «το αποτέλεσμα μιας απερισκεψίας! [...] Ο υπογραφόμενος, αν διεκδικούσε την επιτυχία, θα ήταν αφελής. Λόγω πείρας, του επιτρέπεται να είναι, απλώς, απερίσκεπτος». Πάντως, ο γαλλομαθής αναγνώστης έχει στη διάθεσή του το και το ακριβές πρωτότυπο. Έτσι μπορεί να υποστηρίξει την ασφαλή κι άλλο τόσο αυστηρή διαδικασία αξιολόγησης της συγκεκριμένης μεταφραστικής πράξης.